

A kötet tanulmányai

I. Az addikciók spektruma

- Demetrovics Zsolt: *Az addiktológia alapfogalmai*
- Demetrovics Zsolt: *Pszichoaktív szerek*
- Lajtai László: *Alkoholhasználat és alkoholfüggőség*
- Urbán Róbert: *A nikotinaddikció*
- Demetrovics Zsolt és Kun Bernadette: *Viselkedési addikciók*

II. Epidemiológia

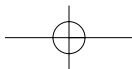
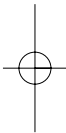
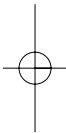
- Paksi Borbála: *A drogepidemiológia alapjai: a drogfogyasztás elterjedésének mérése*
- Paksi Borbála: *A magyar társadalom drogérintettsége*

III. Etiológia

- Katona István: *Az addikció neurobiológiai alapjai*
- Demetrovics Zsolt: *A drogfüggőség pszichodinamikus megközelítése*
- Kökönyei Gyöngyi: *Bűnelkövető viselkedés és meghatározói gyermek- és serdülőkorban*
- Pikó Bettina: *A devianciák szociológiai és szociálpszichológiai modelljei*
- Paksi Borbála: *A magyarországi drogfogyasztás társadalmi mintázata*

IV. Prevenció

- Rácz József: *A droghasználat megelőzése – preventív modellek és programok*

Tartalomjegyzék

Szerzők	13
Előszó	17
Bevezető	19

I. Az addikciók spektruma

Az addiktológia alapfogalmai (*Demetrovics Zsolt*)

Bevezetés	27
Fogalmak	29
Addiktológia	29
Addiktológus	29
Addiktológiai konzultáns	30
Addikció, szenvedélybetegség	30
Drog	31
Kábítószer	31
Narkotikum	32
Pszichoaktív szer	32
Függőség, dependencia	32
Kémiai addikció, pszichoaktív szer-dependencia	35
Abúzus, pszichoaktív szer ártalmas használata	36
Megvonás	37
Tolerancia, hozzászokás	38
Fordított tolerancia	39
Kereszttolerancia	39
Intoxikáció	39
Detoxikálás	40
Detoxifikálás	40
Viselkedési addikció	41
Prevalencia	41
Incidencia	42
Droghasználati célú szerfogyasztás	42
A droghasználók csoportosítása, droghasználati mintázatok	42
A drogok hatása	43
Irodalom	45

Tartalomjegyzék

Pszichoaktív szerek (Demetrovics Zsolt)

Bevezetés	47
A pszichoaktív szerek csoportosítása	47
Legális és illegális drogok	48
Természetes és szintetikus szerek	49
Gyógyszer vagy mérég?	49
Kemény drogok és könnyű drogok	50
Addiktív vagy nem addiktív szerek	51
Csoportosítás a használati mód szerint	51
Csoportosítás a kémiai struktúra szerint	51
Csoportosítás a pszichoaktív hatás szerint	51
Kokain	52
Amfetamin	55
Ecstasy és egyéb amfetaminszármazékok: entaktogének	56
Hallucinogén hatású vagy pszichedelikus szerek	58
Kannabisz	60
Opiátok	62
Depresszáns hatású gyógyszerek	65
Szerves oldószerek	67
Irodalom	69

Alkoholhasználat és alkoholfüggőség (Lajtai László)

Néhány rendhagyóan előrevetett megállapítás	73
Az etanol – egy kis biológia és biokémia	73
A részegség	76
Az alkohol és egy kis kultúratudomány	77
Magyarországi viszonyok	84
Az alkohollal kapcsolatos klinikai problémák	86
Alkoholfüggőség	88
Problémás ivás és (ezen belül) nagyivás	89
Alkoholintoxikáció	91
Patológiás részegség	92
Alkoholos pszichoszindróma	92
Az alkoholfogyasztás szövődése egyéb pszichés zavarokkal	92
Az alkohol összefüggése más szerek kóros használatával és egyéb addiktológiai problémákkal	93
Egyéb szomatikus zavarokban játszott szerepe	95
Mit lehet kezdeni az alkohol okozta problémákkal?	96
Az alkoholmegvonási szindróma kezelése	97
A problémás ivás és nagyivás kezelése	97
Az alkoholintoxikáció kezelése	99
A patológiás részegség kezelése	100
Alkoholos pszichoszindrómák kezelése	100
Az alkoholfogyasztással szövődött egyéb pszichés tünetek kezelése	100

Az alkoholprobléma kezelése egyéb szerfogyasztással vagy addiktológiai problémával is jellemzett esetekben	101
Az alkohol szervkárosító hatásainak kezelése	102
Összefoglalva	103
Irodalom	105
A nikotinaddikció (Urbán Róbert)	
A dohányzás jelentősége az egyén és a társadalom szempontjából	107
A nikotinaddikció kialakulása	108
A nikotin pszichoaktív természete	108
A nikotin sorsa a szervezetben	110
A tanulási folyamatok szerepe a dohányzás és a nikotinaddikció kialakulásában	112
A nikotinaddikció mérése	117
A nikotinaddikció mérésének hagyományai	117
A nikotinmegvonási tünetek mérése	121
A nikotinfüggés kezelése és a dohányzásról leszokás támogatása	123
Általános szempontok a dohányzásról leszokás támogatásában	123
A dohányzásról leszokás támogatásának farmakológiai módszerei	123
A dohányzásról leszokás támogatásának pszichológiai módszerei	125
A dohányzásról leszokás támogatásának és a dohányzás prevenciójának szélesebb társadalmi aspektusai	126
Irodalom	127
Viselkedési addikciók (Demetrovics Zsolt és Kun Bernadette)	
Bevezetés	133
Az obszesszív-kompulzív spektrum hipotézis	134
A viselkedési addikciók	137
Jutalomhiányos tünetegyüttes	140
Impulzuskontroll-zavarok	141
Kóros játékszenvedély	141
Pirománia	147
Kleptománia	149
Trichotillománia	150
Onichophagia	152
Ismétlődő explozív zavar	153
Egyéb, a diagnosztikus rendszerekben nem osztályozott impulzuskontroll-zavarok	155
Problémás internethasználat	156
Kényszeres vásárlás	157
Kényszeres gyűjtögetés	162
Patológias bőrcsipkedés	164
Szexuális addikciók	168

Tartalomjegyzék

Egyéb, a diagnosztikus rendszerekben nem osztályozott viselkedési addikciók	173
Testedzésfüggőség	173
Munkafüggőség	176
Vallási addikciók	181
Kodependencia	182
Egyéb, a diagnosztikus rendszerekben nem impulzuskontroll-zavarként osztályozott viselkedési addikciók	187
A táplálkozási magatartás zavarai	187
Kényszerbetegség (Obszesszív-kompulzív zavar, OCD)	196
Hipocondriázis	199
Testdiszmorfiás zavar	201
Összegzés	203
Irodalom	205

II. Epidemiológia

A drogepidemiológia alapjai:

a drogfogyasztás elterjedtségének mérése (Paksi Borbála)

Bevezetés	229
Az epidemiológiai jelzőszámokról általában	229
A drogprobléma mérésének jelzőszámai	234
Közvetett indikátorok	234
Közvetlen indikátorok	242
Irodalom	250

A magyar társadalom drogérintettsége (Paksi Borbála)

Időbeni tendenciáik Magyarországon	257
Általános populációs trendek	257
Fiatal felnőttek körében jelentkező trendek	264
Középiskolás fiatalok körében jelentkező trendek	268
Magyarország drogérintettsége európai kontextusban	276
A magyarországi általános populáció drogérintettsége európai összehasonlításban	276
A magyarországi középiskolások drogérintettsége európai összehasonlításban	284
Európai és hazai trendek	288
Irodalom	293

III. Etiológia

Az addikció neurobiológiai alapjai (Katona István)

Mindennapi kis függőségeink	297
Az addikció definíciója és a neurobiológiai kutatások feladata	
az addikció megértésében	298
Az addikció genetikai háttere	299
Az addikció környezeti háttere	300
Az addikció neurobiológiai kutatási irányzatai	300
Az agy belső jutalmazórendszere	301
Az addikció neuroadaptációs mechanizmusa	303
A predikció hiba koncepció	305
Az endokannabinoid rendszer szerepe a szinapszisokban és az addikcióban ..	305
A prefrontális kognitív kérgi kontroll	308
A neminvazív vizsgálómódszerek humán eredményei	309
Összefoglalás	310
Irodalom	311

A drogfüggőség pszichodinamikus megközelítése (Demetrovics Zsolt)

Bevezetés	313
Az addikciók korai pszichoanalitikus szemlélete	313
Újabb pszichodinamikus szempontok a drogfüggőség értelmezésében	315
Énfunkciók és önszabályozás	315
A hangulat szabályozásának kérdése	316
Droghasználat mint öngyógyszerelés	318
Tárgykapcsolat-elméleti és családdinamikai szempontok az addikciók	
értelmezésében	320
Összefoglalás	321
Irodalom	322

Bűnelkövető viselkedés és meghatározói **gyermek- és serdülőkorban** (Kökönyi Gyöngyi)

Bevezetés	325
Az antiszociális viselkedés kialakulásában szerepet játszó tényezők	327
Genetikus és/vs. környezeti hatások	327
Szociális környezeti tényezők; a család szerepe	328
Szociális környezeti tényezők; a kortársak szerepe	329
Egyéni jellemzők	329
Szituatív tényezők és költség-haszon elemzés	330
Lakóhelyi környezet (a környék [neighbourhood] jellemzői)	330
Fejlődési taxonómiák	331
Élethosszi, perzisztens antiszociális viselkedés jellemzői (LCP-csoport) ..	333

Tartalomjegyzék

A serdülőkorra korlátozódó bűnelkövetés (AD-csoport)	333
A taxonómia utóélete	334
Az elmélet tesztelése a Dunedin longitudinális vizsgálatban	334
Verbális és téri képességek alakulása a különböző fejlődési útvonalakkal rendelkező antiszociális viselkedést mutató csoportokban	336
Kritikák és kiegészítések	337
Nem és bűnelkövetés	337
Alternatív fejlődési útvonalak és modellek	339
Pszichopátiás személyiségjellemzők gyermekkorban?	342
Milyen gyermekkori tényezők jósolják a perzisztens bűnelkövetői viselkedést?	345
Instrumentális és reaktív agresszió	345
Összefoglalás	347
Irodalom	349
A devianciák szociológiai és szociálpszichológiai modelljei (Pikó Bettina)	
Az addikciók devianciaszociológiai értelmezése	357
Szociológiaelméleti megközelítések	358
Funkcionalista elméletek	358
Ökológiai elméletek	359
Kultúra- és szubkultúra-elméletek	360
A szimbolikus interakcionizmus elméletei	361
A fenomenológiai megközelítés	362
A konfliktusmodell	363
Az addiktív viselkedés fiatalkori iniciációjának szociálpszichológiája	364
A társas szintű hatások	364
Csoporthatások	365
Szabadidős tevékenységek	365
Egy komplex modell bemutatása: a rizikó- és protektív elmélet	367
Az addikciókkal összefüggő magatartások és attitűdök szociálpszichológiája	369
Irodalom	375
A magyarországi drogfogyasztás társadalmi mintázata (Paksi Borbála)	
Bevezetés	379
A strukturalista/funkcionalista magyarázatokkal kapcsolatos társadalmi mintázatok	381
A társadalmi struktúrában való elhelyezkedéssel összefüggő mintázatok	382
Közvetlen anómiaelméleti magyarázatok	390
Integrációs magyarázatokat leképező mintázatok	396
Családi integrációval kapcsolatos magyarázatok	396
Egyéb integrációs magyarázatok	400

Kulturális elméletek	405
A drogfogyasztással és általában a normaszegéssel kapcsolatos normák, értékek	405
A droghasználók értékpreferenciáinak sajátosságai	407
Irodalom	410

IV. Prevenció

A droghasználat megelőzése

– **prevenációs modellek és programok** (Rácz József)

Bevezetés	417
A prevenció fogalma	417
Az elsődleges megelőzés céljai	419
Drogprevenációs irányzatok és az eredményesség	420
1. Információnyújtó programok	421
2. Ézelmi nevelés/fejlesztés megközelítések	421
3. Társas hatás megközelítések	422
4. Integrált szociális hatás/kompetencia növelő megközelítések	423
5. Átfogó egészségfejlesztő programok	424
<i>Egészségfejlesztés (health promotion) – holisztikus egészség</i>	424
A prevenció hatékonysága: Tobler vizsgálatai	425
Tobler első vizsgálata	425
Tobler második vizsgálata	427
A RAND Corporation vizsgálatai	429
A prevenció „újabb” felosztása	430
Európai Unió tapasztalatok	431
Prevenációs színterek	432
Iskola	432
Család	432
Média	433
1. Tömegkommunikációs kampányok	434
2. Többkomponensű intervenciók	434
3. Médiaanyagok	435
4. Közszolgálati médiaprogramok, indirekt médiaközlések	435
<i>A médiakampányok egyes kérdései</i>	436
Társadalmi marketing	438
Droghasználat és szabadidős alternatívák	439
Munkahely	439
Prevenációs programok tervezése és értékelése 10 pontban	440
Az értékeléssel kapcsolatos fogalmak	442
<i>Folyamatértékelés</i>	442
<i>Eredményértékelés</i>	442

Tartalomjegyzék

Összegzés: az eredményes prevenció elvei	443
A magyarországi helyzet	444
Irodalom	446

Szerzők

Demetrovics Zsolt

Klinikai szakpszichológus, kulturális antropológus, PhD-fokozatot addiktológia tárgykorben szerzett az ELTE Pszichológiatudomány Doktori Iskolában. Az ELTE Személyiség- és Egészségpszichológiai Tanszékének egyetemi adjunktusa, az Addiktológiai Tanszéki Szakcsoport vezetője, továbbá tudományos munkatárs a Nemzeti Drogmegelőzési Intézetben. Főbb kutatási területei: a szenvedélybetegségek epidemiológiája, különös tekintettel a rekreációs színtéren megjelenő droghasználatra, a droghasználat személyiségpszichológiai és családdinamikai prediktorai, a drogprevenció hatékonysága, illetve terápiás programok hatékonyságának monitorozása, az internetaddikció és az egyéb viselkedéses addikciók pszichológiai vonatkozásai. Az Ártalomcsökkentők Szakmai Egyesülete és a Magyar Addiktológiai Társaság elnökségi tagja, utóbbi főtítkára. Szerkesztőbizottsági tag a Mentálhigiéne és pszichoszomatika, valamint az Addictologia Hungarica című lapokban.

Katona István

Neurobiológus, a Magyar Tudományos Akadémia Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézetének Agykéreg Kutatócsoportjában a Molekuláris Neurobiológiai Laboratóriumot vezeti tudományos főmunkatársként. 1997-ben végzett az ELTE TTK-n biológusként, majd 2000-ben kapta meg PhD-fokozatát a Semmelweis Egyetem Szentágothai János Idegtudományi Doktori Iskolájában. Ezután EMBO-ösztöndíjjal két évig a heidelbergi egyetemen dolgozott, majd 2003-tól ismét Budapesten folytatta kutatásait. Kutatási területe az endokannabinoidrendszer molekuláris és anatómiai szerveződése az idegrendszerben. Felfedezéseiért elnyerte a Talentum-díjat az Élettudományok kategóriában 2007-ben.

Kököneyi Gyöngyi

1999-ben szerzett pszichológusi diplomát az ELTE BTK Pszichológia szakán, ezt követően ösztöndíjas doktori hallgatóként vett részt a Személyiség- és Egészségpszichológiai Tanszék életében. 2002-től az ELTE PPK Pszichológiai Intézetében tanársegéd. Emellett 2000-től az Országos Gyermkegészségügyi Intézet kutatója és az Iskoláskorú Gyermek Egészségmagatartása (HBSC) nemzetközi kutatás magyar kutatócsoportjának a tagja. Emellett részt vesz a Magyar Pszichológiai Társaság Kriminálpszichológiai Szekciójának tudományos életében, továbbá tag-

Szerzők

ja az Egészségpszichológiai Szekciónak. A főbb érdeklődési területei közé tartozik az érzelemszabályozás fejlődése, a szomatizáció és a személyiségpatológiák kialakulásának vizsgálata, illetve a serdülők mentális egészsége. Jelenleg PhD-disszertációján dolgozik.

Kun Bernadette

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karán szerzett pszichológusi diplomát 2005-ben. A Személyiség- és Egészségpszichológiai Tanszék programjait végezte, ahol 2006-tól doktori tanulmányait is elkezdte. Elvégezte a tanszék által gondozott 'Drogprevenció programot'. 2005 februárjától a Nemzeti Drogmegelőzési Intézet munkatársa. 2005 októbere és 2006 októbere között az egyik budapesti bevásárlóközpontban működő, fiatalok számára létrehozott egészségfejlesztő és drogprevenció szolgáltatás kialakításában és a működtető szervezet munkájában vett részt. A drogfogyasztás pszichológiája mellett főbb érdeklődési területei az érzelmi intelligencia és a klinikai pszichológia. 2005 szeptembere óta a Nyírő Gyula Kórház I. sz. pszichiátriai osztályán pszichológus gyakornokként dolgozik. Tagja a Magyar Pszichológiai Társaság Egészségpszichológiai Szekciójának és a Magyar Addiktológiai Társaságnak.

Lajtai László

A Semmelweis Orvostudományi Egyetemen 1989-ben szerez diplomát. 1997-ig az Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézetben dolgozik pszichiáterként. Szakvizsgát tesz pszichiátriából, pszichoterápiából és gyermekpszichiátriából. 1993 és 1998 között elvégezi az ELTE kulturális antropológia szakát is. 1997 óta a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézetében dolgozik oktatóként, kutatóként és gyakorló pszichoterapeutaként. Számos publikációja jelent meg. Három hosszabb külföldi tartózkodás során Guatemalában, Nepálban és az Egyesült Királyságban szerzett további tapasztalatokat. 2000 és 2005 között a Kék Pont Drogkonzultációs Központ és Ambulancia szakorvosi és kezelő team koordinátori feladat körét is betöltötte. Fő érdeklődési területei: az orvosi, pszichiátriai és addiktológiai antropológia.

Paksi Borbála

Szociológus, közgazdász-tanár. A Budapesti Corvinus Egyetem Magatartástudományi és Kommunikációelméleti Intézet Viselkedéskutató Központjának vezetője. Főbb kutatási területei a deviáns viselkedések szociológiája, a drogprevenció hatékonyságának vizsgálata, valamint a szenvedélybetegségek epidemiológiája, különös tekintettel a kvantitatív drogepidemiológiai vizsgálatokra. E témakörök-

ben mintegy 15 éve folytat kutatásokat, számos publikációja jelent meg. A Magyar Addiktológiai Társaság, valamint a Magyar Drogprevenációs és Ártalomcsökkentő Szervezetek Szövetségének elnökségi tagja, az Addiktológia (Addictologia Hungarica) című tudományos folyóirat szerkesztőbizottságának tagja.

Pikó Bettina

Orvos, szociológus, PhD-fokozatát magatartástudomány és egészségpszichológia tárgykörben szerezte a Semmelweis Doktori Iskolában. Jelenleg egyetemi docensként dolgozik a SZTE Magatartástudományi Csoportjában. Kutatásai felölelik a serdülők egészségmagatartását, pszichoszociális egészségét, társas kapcsolatrendszerét és az ezeket befolyásoló egészségpszichológiai tényezőket.

Rácz József

Pszichiáter, egyetemi magántanár. A MTA Pszichológiai Kutatóintézet tudományos főmunkatársa, a Semmelweis Egyetem Egészségügyi Főiskolai Kara Addiktológia Tanszékének vezetője, a Kék Pont Drogkonzultációs Központ és Ambulancia igazgatója. Elsősorban a droghasználat társas-társadalmi beágyazottságával, valamint az injekciós droghasználathoz kapcsolódó kockázati magatartásokkal összefüggésben végez kutatómunkát, kvalitatív módszerek (interjúk, megfigyelések, részt vevő megfigyelések) segítségével. A tárgykörben számos könyve és tanulmánya jelent meg. Az Addiktológia (Addictologia Hungarica) című szaklap főszerkesztője, az Európai Unió Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja (EMCDDA) Tudományos Tanácsának tagja.

Urbán Róbert

Doktori fokozatát 1999-ben nyerte el az ELTE Pszichológiatudomány Doktori Iskola képzésének keretében. 1999-től az ELTE Személyiség- és Egészségpszichológiai Tanszékének oktatója, jelenleg egyetemi docens. A pszichológusképzés folyamatos átalakulása során hozzájárult, hogy az ELTE egészségpszichológia szakirányában külön tárgyként jelenjen meg az egészségmagatartás és egészségfejlesztés témakör. Tevékenysége nyomán a Személyiség- és Egészségpszichológia Tanszék egyik központi kutatási területévé vált az egészségkárosító viselkedések, különösen a dohányzás és a dohányzásról leszokás pszichológiai aspektusainak tudományos vizsgálata. Több nemzetközi tudományos társaságnak (European Health Psychological Society, Society for Research on Nicotine and Tobacco) is tagja.

